

ارزیابی تجربه تعامل ایران با اوپک

ایران به عنوان یکی از اعضای سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) در طول حیات بیش از ۵۰ ساله این سازمان همواره سعی نموده تا نقشی تأثیرگذار در ابعاد درونی و بیرونی اوپک داشته باشد. در این میان جایگاه دومین تولیدکننده نفت سازمان نیز بر موقعیت ایران افزوده است. در این مدت ایران با توجه به موقعیت خود سعی نموده تا ضمن تعقیب اهداف خود، با تعامل با دیگر اعضای همسوی سازمان، شرایط اوپک را از حالت تک قطبی خارج کرده و جبهه‌ای را در تقابل با عربستان و هم‌پیمانانش ایجاد نماید؛ عربستانی که به سبب حجم ذخایر و تولید روزانه نفت خام و نظام سیاسی آن همواره مدنظر کشورهای مصرف‌کننده بوده و این امر سبب شده تا این کشور در اتخاذ تصمیمات گاه صرفاً جایگاه سیاسی خود را مدنظر داشته باشد.

با این وجود برخی از کارشناسان اعتقاد دارند که جایگاه و نقش اوپک در صحنه بین‌المللی به عنوان تأثیرگذارترین سازمان‌های در بازار نفت می‌توانست در هر دو بعد درونی و بیرونی اوپک فرصت‌ها و موقعیت‌هایی بیش از این برای ایران ایجاد نماید. از این رو انجمن اقتصاد انرژی ایران در دومین نشست از مجموعه نشست‌های ادواری خود با حضور کارشناسان این حوزه به تشریح و ارزیابی تعامل ایران با اوپک پرداخته است.

در ابتدای این جلسه غلامحسین حس‌تاش - نایب رئیس انجمن اقتصاد انرژی ایران - هدف از برگزاری این نشست را پرداختن به ادامه بحث سازمان اوپک و نقش ایران در این سازمان دانست و گفت: در میزگرد اول این انجمن به ضعف‌ها و قوت‌های اوپک پرداختیم که نتایج آن نشست در شماره ۱۲۸ نشریه اقتصاد انرژی منعکس شد، اما به سبب گستردگی مطالب در آن جلسه تصمیم گرفته شد تا بحث تعامل ایران با اوپک در میزگرد دیگری برنامه‌ریزی شود. وی با اعلام اینکه در نشست بعدی انجمن به مسایل نفت عراق می‌پردازیم؛ اینگونه نشست‌ها را منظم و در قالب جلسات دو ماهانه دانست.

عباس ملکی - مدیر موسسه مطالعات دریای خزر - یکی دیگر از سخنرانان این نشست با اشاره به اینکه از لحاظ تعریف لغوی ما سازمان‌های بین‌المللی، جهانی و بین‌الدولی داریم که اوپک در این میان یک سازمان بین‌الدولی است که بین کشورها و دولت‌های خاص تشکیل شده است و رفتار و عمل اعضای اوپک را دارای دو پارادوکس اصلی دانست. مورد اول شرایط تصمیم‌گیری در اوپک است که پارادوکسی بین بحث‌های حاکمیت ملی و تصمیم‌گیری جمعی است که این رفتار در اوپک بسیار شفاف و روشن مشخص است. برای مثال شخصی چون آقای خطیبی - نماینده ایران در اوپک - باید در مورد موضوعی در جایگاهی به صورت مشترک تصمیم‌گیری کنند و در جنبه دیگر در همان لحظه حاکمیت ملی و حقوق و منافع ایران را مدنظر داشته باشد. عربستان سعودی و دیگر اعضا نیز همین نوع رفتار را دارند.

این استاد دانشگاه در ادامه افزود: مورد دیگر تفاوت‌های فرهنگی است. البته تفاوت‌های فرهنگی در همه سازمان‌های بین‌الدولی وجود دارد، اما ارزش‌های مشترکی نیز باید بین این دولت‌ها وجود داشته باشد که اتفاقاً اوپک یکی از سازمان‌هایی است که به تدریج این ارزش‌های مشترک در داخل آن رشد کرده است. بعد از سال‌های ۹۲- که ۱۹۹۱ که عراق از حالت تکبر گذشته خود در دبیرخانه اوپک دست کشید، بقیه اعضا

هرچند که برای رفع این موضوع بسیار تلاش شده اما بالاخره اساس فرهنگی هر یک از کشورها متفاوت است. دوّمین ضعف اوپک، انتظارات حاکمیتی اعضا است که انتظار دارند تا کارشناسان آنها برای کشور خودشان بیشتر وقت گذاشته و یا اطلاعات نفت و گاز را در اختیار کشور خود قرار دهد که این موضوعاتی هنوز حل نشده است. سوم ضعف، تداخل برخی از مسئولیت‌ها با

پی بردند که می‌توانند ارزش‌های مشترکی داشته باشند. البته از مزایای یک سازمان بین‌الدولی نیز این است که می‌توان کارهایی را در سطح بین‌المللی انجام داد و با افراد و گروه‌های مختلف و شرکت‌های بین‌المللی، بانک‌ها و بازیگران بین‌المللی و NGOها ارتباط برقرار کرد و حتی در موضوعاتی چون گروه‌های سازمان‌یافته‌ای مانند مافیا و مسایل کشوری چون نیجریه ورود پیدا کرد. دوّمین مزایای که یک سازمان بین‌الدولی برای اعضا خود دارد، ارتقاء جایگاه سطح نوآوری و مفاهیم جدید از حالت محلی و محدود به حالت بین‌المللی است که باعث می‌شود تا بتوان هرگونه مفهوم و نوآوری را تا سطح بین‌المللی ارتقاء داد. سوّمین مزایای یک سازمان بین‌المللی ایجاد ائتلاف‌های فرامرزی است که می‌تواند در سطح وزارت‌های نفت ایران و دیگر اعضا شکل گیرد. همچنین در مسایل تجاری زمینه‌های فعالیت بین‌المللی را ایجاد کند و یا اعضای سازمان را تا سطوح بین‌المللی ارتقاء دهد و نقش‌های بین‌المللی برای اعضا ایجاد کند. NGOها و سازمان‌های زیست محیطی نمونه‌ای از این سازمان‌ها هستند.

ملکی مزیت دیگر این سازمان را کمک به افزایش مهارت کارشناسان دولت‌های عضو دانست و گفت: افرادی که به عنوان کارشناس از سوی دولت‌های عضو در مقر دبیرخانه این سازمان حضور دارند تجربیاتشان در فرآیند کاری دبیرخانه ارتقاء می‌یابد و پس از بازگشت به کشور تجربه بین‌المللی را به کشور انتقال می‌دهند که باعث پیشرفت و ارتقاء نیروی انسانی آن کشور می‌شود. در عین حال اوپک نیز به مانند هر سازمان بین‌الدولی، نشست‌هایی را برگزار می‌کند و اطلاعاتی را منتشر می‌کند که باعث پیشرفت آن سازمان می‌شود.

وی هر سازمان بین‌الدولی را دارای نقاط ضعفی دانست و گفت: یکی از نقاط ضعف این سازمان‌ها خلأ و کمبود ارزش‌های مشترک است که به نظر می‌رسد این موضوع در اوپک هم مصداق دارد.

هم است که برخی مواقع در سازمان‌ها بسیار تأثیرگذار است. مورد دیگر که ضعف اغلب سازمان‌های بین‌الدولی هم است، کمبود بودجه و مسایل مالی است. مورد آخر نیز ایجاد نقش رهبری در سازمان است. در هر سازمان ۱-۲ کشور به دلایل منطقه‌ای یا بین‌المللی نقش رهبری را پیدا می‌کنند که این در دیگر اعضا ایجاد نگرانی می‌کند. این کارشناس انرژی ادامه داد: البته اوپک به عنوان سازمان کشورهای صادرکننده نفت سهم زیادی در تولید، بازار و صادرات و قیمت نفت‌خام دارد و علاوه بر آن در سرمایه‌گذاری و تمامی زمینه‌های انرژی هم

یک دلار در بشکه دارد، در ایران نیز حتی با شرایطی موجود هزینه تولید نفت بیش از سه دلار در بشکه نیست. این نشان می‌دهد که با کاهش قیمت نفت هر چند ممکن است تولید نفت کشورهای چگون کانادا، نروژ و یا دریای شمال و حتی روسیه و دریای خزر حذف شود، ولی کشورهای عضو اوپک از روند تولید حذف نخواهد شد. در عین حال این سازمان یک فرصت مناسب برای مقامات کشورهای عضو در پاسخگویی ایجاد می‌کند تا از حالت روانی وجود چنین سازمانی در بخش انرژی به عنوان راه‌حل مشکلات خود استفاده کنند. البته در مسایل اداری دبیرخانه اوپک نسبت

تغییرات ماهیتی داشته است، اظهار داشت: در شرایط فعلی اعضای اوپک سعی می‌کنند علاوه بر تأمین منافع مجموعه خود منافع مصرف‌کنندگان بزرگ نفت را نیز حفظ کنند. اما سازمان اوپک در نقش‌های جدید خود مسئولیت کمک به تثبیت قیمت نفت را با کمک تولیدکنندگان و جلوگیری از رشدهای سریع و ناگهانی قیمت برعهده دارد. در این میان اما نقش اوپک در وام‌های دریافتی از سوی کشورهای عضو چیست؟ مورد دیگر وضعیت تعامل اوپک با سازمان تجارت جهانی WTO است. چرا که برخی از اعضای این سازمان یا عضو ثابت و یا در حال پیوستن به این سازمان هستند و لذا این کشورها ملزم به رعایت قوانین این سازمان خواهند بود. در این شرایط اوپک چگونه تعامل خواهد داشت. مورد جدید دیگری نیز که اعضای اوپک با آن روبرو هستند نوع تعامل با مسایل زیست محیطی و میزان پایبندی به این مسایل در روند تولید و فروش و پالایش نفت خام است. اینها مواردی است که باید اعضای اوپک آنها را رعایت کنند.

این کارشناس اقتصادی با بیان اینکه در سال‌های گذشته ایران همواره متناسب با وزن خود، در اوپک جایگاهی نداشته است، گفت: از دهه هفتاد میلادی تاکنون ایران و عراق به عنوان تولیدکنندگان بزرگ نفت اوپک همواره با یکدیگر رقابت داشته و سعی می‌کردند پس از عربستان خود را به عنوان دومین تولیدکننده بزرگ اوپک مطرح کنند. این در حالی است که اکنون هدف عراق در برنامه تولید نفت خام خود استحصال روزانه ۱۲ میلیون بشکه نفت خام است که حتی اگر تولید نفت آن کشور به ۶ میلیون بشکه در روز نیز برسد، باز هم از ایران جلو می‌افتد و صادرات نفت این همسایه از ایران پیشی خواهد گرفت.

در ادامه این نشست دیگر سخنران این جلسه **محمد علی خطیبی - نماینده ایران در اوپک** - بازار نفت را برای نفت ۱۰۰ دلاری آماده دانست و گفت: در روزهای گذشته با توجه به بهبود وضعیت اقتصاد

سال یکبار و رئیس هیأت عامل به صورت سالانه انتخاب می‌شود. همچنین تمامی افراد پست‌های بالا و کلیدی باید از کشورهای عضو انتخاب شوند و لذا در این سمت‌ها نمی‌توان از افراد متخصص باکیفیت از دیگر کشورها استفاده کرد. اما در مقابل IEA سازمانی است که محدودیت‌های اینچنینی ندارد و می‌تواند به هر نسبت و از هر تابعیتی از افراد کشورهای مختلف استفاده کند. از

به سازمان‌های مشابه بسیار کوچک‌تر است که در تحقیق و روندهای نظارت بر بازار و تمهیدات تکنیکی و کار می‌کند. البته سازمان هدف افزایش فعالیت‌ها را داشته و دارد اما این امر از سوی کشورهای عضو پذیرفتنی نیست. چراکه به نظر می‌رسد همه کشورهای عضو به این نتیجه رسیده‌اند که تصمیم‌گیری را صرفاً به دبیرخانه محول نکنند. در حالی که در مورد IEA و OECD و European

سویی استفاده از اوپک نیز محدود است و به نظر می‌رسد که در مسایل خاصی مانند ظرفیت‌های مذاکره، فعالیت‌های شبکه‌سازی و استانداردهای بیشتر از توانایی‌های بیرون به جای ظرفیت‌های داخلی سازمان استفاده می‌کنند. اوپک در بخش انتشار اطلاعات بین‌المللی نیز عمل کرده و به جزء گزارش OPEC Review گزارش‌های OPEC Bulletin و گزارش بازارهای جهانی نفت به صورت ماهیانه را نیز منتشر می‌کند.

ملکی با تأکید بر اینکه فعالیت‌های اوپک نسبت به دهه هفتاد میلادی تاکنون

UN تصمیمات دبیرخانه حالت تکلیفی دارد و همه اعضای ملزم به اجرا هستند. برای مثال کاهش درصد مصرف انرژی‌های تجدیدپذیر تکلیفی بود که سازمان IEA به اعضای کرد و اعضای آن را اجرا کردند و یا افزایش درصد مصرف انرژی‌های تجدیدپذیر نیز اینگونه است. نمونه دیگر سیاست‌گذاری اتحادیه اروپا برای استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر است که تا سال ۲۰۲۰، ۲۰ درصد سهم بخش انرژی را دارا باشد که اکنون همه اعضای در حال اجرای آن هستند.

این استاد دانشگاه در مورد روابط داخلی اوپک اضافه کرد: ریاست اجلاس هر سه

بخش انرژی در سال‌های گذشته به همراه داشته است.

دیگر سخنران این نشست **علی بی‌نیاز** الزامات برنامه جهانی تغییر در ساختار انرژی جهانی را مباحث عرضه انرژی، تغییرات آب و هوایی و ورود تکنولوژی‌های جدید دانست و گفت: با توجه به دغدغه‌های دولتمردان بر بحث انرژی، کشورها در سال‌های آتی سعی خواهند کرد تا به سمت انرژی‌هایی با امنیت عرضه بیشتر پیش روند از سویی این سوخت‌ها باید دوستدار محیط‌زیست هم باشند. این امر به طبع نیازمند تکنولوژی‌های جدید در حوزه کاهش کربن است.

وی نوع رابطه اوپک با شرکت‌های چند ملیتی نفت و گاز را نیز تشریح کرد و افزود: برخلاف گذشته هم‌اکنون شرکت‌های چند ملیتی از ذخیره قابل توجهی نفت‌خام برخوردار نیستند. در حال حاضر از مجموع ۲۳۴۵ میلیارد بشکه نفت خام ذخایر جهانی میزان ۱۵۸۶ میلیارد بشکه آن در اختیار شرکت‌های ملی نفت بزرگ است و این شرکت‌ها به تنهایی ۶۷ درصد از ذخایر جهانی نفت را در کنترل خود دارند. در این شرایط به نظر می‌رسد به زودی جنگ ذخایر نفتی آغاز شود. این در حالی است که تا سال ۲۰۳۰ هر چند کشورهای OECD از میزان تقاضای نفت خام خود خواهند کاست، ولی در مجموع تقاضای جهانی نفت با روند افزایشی روبرو بوده و نفت‌خام از ردیف تقاضای جهانی انرژی خارج نخواهد شد. البته سیاست‌های زیست‌محیطی و کنترل تولید کربن از جمله مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر نرخ رشد تقاضای نفت‌خام خواهند بود. همچنین تا سال ۲۰۳۰ همزمان با کاهش تولید نفت در کشورهای غیرعضو اوپک، پیش‌بینی می‌شود تولید این کالای استراتژیک در بین اعضای اوپک همچون ایران، عربستان و عراق افزایش یابد و این کشورها به میزان ۱۱ میلیون بشکه در روز بر تولید خام نفت سال ۲۰۰۸ خود بیفزایند.

غیرعضو اوپک و به دنبال آن جنگ ایران و عراق، کاهش تقاضا و سقوط قیمت‌های جهانی نفت‌خام پیش رفت که متعاقب آن در این زمان دسته‌بندی‌هایی در اوپک شکل گرفت. دهه چهارم نیز همراه با اشغال کویت و بحران آسیای جنوب شرقی بود و دهه پنجم (سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰) شاهد تغییرات ساختاری در بازار نفت بودیم. در این دهه اخیر همگرایی و هماهنگی بین اعضای اوپک بیشتر شد که در انتهای آن بحران اقتصادی جهان به وقوع پیوست. به واقع در چهار دهه اول عمده دلایل افزایش قیمت نفت‌خام سیاسی بود، ولی در دهه اخیر ساختار بازار به دور از جناح‌بندی‌ها و گروه‌بندی‌های قبلی موجب افزایش قیمت نفت خام شد. در سال‌های گذشته حجم ذخایر نفت قابل استحصال کشورها بود که در تعیین نقش و اهمیت هر کشور در اوپک مؤثر باشد در حالی که امروز میزان تولید نفت نقش اساسی را دارد. برای نمونه هم اکنون آمریکا روزانه هشت میلیون بشکه نفت و روسیه بیش از ۱۰ میلیون نفت بشکه تولید می‌کند، در حالی که ذخیره نفتی آن‌ها نسبت به بعضی اعضای اوپک بسیار کمتر است. البته در ماه‌های گذشته برخی از اعضای میزان ذخایر نفتی خود را افزایش داده‌اند که این امر به سبب آنکه همواره تولید ادامه دارد و فعالیت‌های اکتشافی و افزایش بازیافت نیز انجام می‌شود تغییر حجم ذخایر هیدروکربوری امری عادی است و به طور معمول ذخایر قابل استحصال کشورها باید سالانه تغییر کند.

خطیبی با بیان این‌که هم اکنون ایران سهم چشمگیری از بخش کارشناسی دبیرخانه اوپک را در اختیار دارد، گفت: همچنین از ابتدای سال آینده میلادی ریاست کنفرانس اوپک را برعهده خواهیم گرفت. همچنین با هماهنگی وزارت نفت و وزارت امور خارجه در وین یک رایزن انرژی از سوی ایران منسوب شد که این امر تجربه موفقی در گسترش روابط در

جهانی، برخی اعضای اوپک نفت ۸۰ تا ۱۰۰ دلاری را به عنوان قیمت مناسب خود اعلام کرده‌اند. این در حالی است که بازار نیز برای نفت حدود ۱۰۰ دلاری آمادگی پیدا کرده است. البته دو سال گذشته اعضای اوپک پایداری بیش از ۶۰ درصدی نسبت به نظام سهمیه‌بندی داشته‌اند. البته برای مصرف‌کنندگان بزرگ امنیت عرضه بیش از قیمت اهمیت دارد و شاید به همین دلیل است که حتی برخی مؤسسه‌های بین‌المللی بر ضرورت سرمایه‌گذاری‌ها در کشورهای تولیدکننده نفت خام تأکید می‌کنند و از نفت ۷۰ تا ۹۰ دلاری سخن می‌گویند.

وی با تأکید بر این‌که اوپک هیچ‌گاه همانند یک کارتل عمل نکرده تصریح کرد: رفتار اوپک در بحران اخیر جهانی نیز با دیدگاه کارتلی نبود، بلکه هدف اوپک در کاهش سقف تولید نفت خود پس از رکود اقتصاد جهان در دو سال گذشته، ایجاد ثبات نسبی در بازار و ایجاد تعادل در عرضه و تقاضای نفت بود. زیرا به نظر کشورهای تولیدکننده، قیمت‌ها باید در حدی حفظ شود که سرمایه‌گذاری‌های جدید را نیز توجیه کند. چرا که براساس محاسبات کشورهای مصرف‌کننده، تولید نفت‌خام کشورهای غیرعضو اوپک در سال‌های آینده افزایش چشمگیری نخواهد داشت و از طرفی کاهش طبیعی تولید نفت به دلیل افت فشار در همه کشورهای تولیدکننده وجود دارد، بنابراین برای حفظ امنیت عرضه و برای افزایش تولید باید سرمایه‌گذاری مناسب در کشورهای تولیدکننده انجام شود.

نماینده ایران در هیأت عامل اوپک در ادامه به تشریح پنج دهه فعالیت این سازمان پرداخت و گفت: دهه اول (۱۹۶۰ تا ۱۹۷۰) بیشتر به برنامه‌ریزی برای چگونگی رسیدن به اهداف پیش رفت. دهه دوم نیز همزمان با ادامه ملی شدن صنعت نفت، تحریم نفتی اعراب و پیروزی انقلاب اسلامی ایران همراه بود که افزایش قیمت را شاهد بودیم. دهه سوم نیز با افزایش تولید در کشورهای